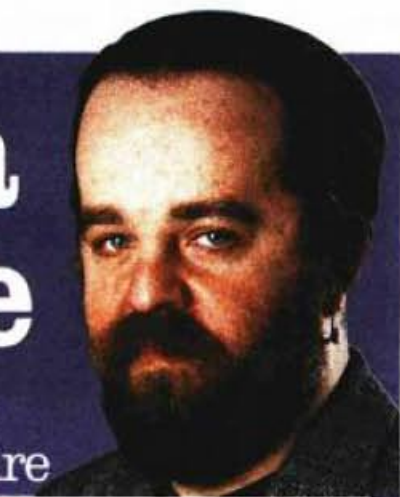

Može li grad bez knjižara biti prijestolnica kulture

Što čini razliku između galerije i kockarnice ili između kulture i turizma? Na ovakva bi pitanje trebalo odgovoriti prije kandidature

Ideju europske kulturne prijestolnice pokrenula je grčka ministrica kulture Melina Mercouri, uz pomoć francuskoga kolege Jacka Langa. Bilo je to 1985, oboje su nastupali ispred socijalističkih vlada, a bit njihove ideje bila je pokazati kako je smisao ujedinjenja Europe u očuvanju i upoznavanju europskih raznolikosti, protivno hegemoniji onih koji su veći, brojniji ili bogatiji. Prva kulturna prijestolnica Europe bila je 1985. Atena. Sljedeće godine Firenca, 1987. Amsterdam, 1988. Zapadni Berlin, zatim Pariz, Glasgow, Dublin, Madrid. Simbolički jakim gestom, posljednja europska kulturna prijestolnica u dvadesetom stoljeću biva Goetheov Weimar. Od sljedeće, 2000. Europa postaje svojevrsna kulturna tetrahija, izabiru se po četiri ili pet kulturnih prijestolnica, a zatim, opet, jedna, pa dvije, sve u brizi da svatko dođe na red. Time se ideja, pomalo, razvodnila, ali za one koji pravilno shvate njezin smisao ona itekako ima smisla. Solun 1997, Krakow 2000, Graz 2003. neki su od gradova koji doživljavaju svojevrsni preporod na ime toga što su godinu dana bili gradovima kulture. A kako se kultura razvija izvan ratovima iscrtanih granica, tako bivaju izabrani i gradovi koji su izvan Europske Unije. Prve kulturne prijestolnice izvan Unije bile su 2000. godine Krakow, Prag i Reykjavik, a svojevrsnu počast Europi i europskoj kulturnoj ideji priredio je Istanbul, bivajući njezinim glavnim gradom 2010.

Europska kulturna prijestolnica nije počasno zvanje, niti priznanje kulturno-historijskoj tradiciji i turističkim potencijalima nekoga grada. Općenito, ova ideja nema veze s turizmom, iako je povezana s putovanjima i međusobnim upoznavanjem. Smisao je u tome da kulturna prijestolnica živi svih 365 dana dinamičnim i aktivnim životom, da se održavaju koncerti i kazališne predstave, da se objavljuju knjige, da gostuju pisci, da se dvadeset četiri sata dnevno živi po knjižnicama i knjižarama, u galerijama i na ulicama.

Hrvatska je, ponovimo to i ovom prilikom, zemlja s najmanjim izdvajanjem za kulturu u Europi. Sa svojih 0,49 ili 0,47 procenata postotaka ne samo da je iza svih članica Europske Unije,

nego zaostaje za Srbijom, Crnom Gorom, oba bosanskohercegovačka entiteta, Ukrajinom, Bjelorusijom... Inače, taj europski rekord, ali i vlastito proračunsko dno, Hrvatska je dosegla s lijevo-liberalnom vladom, a svugdje je poznato da se upravo lijeve i lijevo-liberalne vlade kite kulturom. SDP, međutim, kulturu ne zarezuje ni pol posto.

Čak devet hrvatskih gradova prijavilo se za europsku prijestolnicu kulture 2020. Tada bi, kako stoje stvari, uz jedan hrvatski grad ovu dužnost trebao ponijeti i jedan grad u Irskoj. Javili su se tako Zadar, Osijek, Đakovo, Split, Dubrovnik, Pula, Varaždin s okolicom, Rijeka i Zagreb. U jedva dva od tih gradova postoji pristojna knjižara, a u polovini nema dućana koji bi se ni najdobronamjernije mogao nazvati knjižarom. Osim Zagreba, nijedan grad nema koncertnu dvoranu. Osim u Zagrebu i Rijeci, antikvarijat je čudo nevideno. Osim u Zagrebu, niti u jednom od gradova nema ozbiljnije nakladničke kuće. U nekima - ne spominjimo imena, jer zvuči uvredljivo - dvadeset i pet godina nije objavljena knjiga.

Njihove prijave djeluju ganutljivo. Dubrovnik je, čitamo, u potrazi za modernim urbanim identitetom, pa bi 2020, valjda, potrošio u toj potrazi. Varaždin je, kažu, s nekoliko okolnih gradića grad baroka i rock muzike (što nudi zastrašujuću asocijaciju: simforock ala Yes i Emerson, Lake i Palmer), dok se Pula prijavila s najbizarnijom, bezobrazno glupom idejom - "izvršiti kulturnu okupaciju svemira". Doista, neobično je da grad ozbiljne, počesto i tragične prošlosti i kulturne povijesti, europski uzorne jezično-identitetske izmiješanosti, žive i propulzivne kulture - koji ima jedan od najboljih književnih festivala u široj regiji, nacionalni filmski festival, festival plesa u obližnjem Svetvinčentu, te nekoliko dinamičnih kulturnih institucija, ali i ljude koji ozbiljno i dobro pišu, slikaju, fotografiraju i misle, sebe nalazi u nakani da Europi ponudi "nevjerojatne događaje", i to u sklopu "top teme Europe danas", koja je "kako uz pomoć kulture pobijediti mentalnu okupaciju i osvijestiti građane u njihovoj ulozi u građenju društva". Ovakvo što

Ideja gradova kandidata je 'povući' novac iz europskih fondova. Nije im poučan bio slučaj Maribora, koji se takvim 'povlačenjem' čestito osramotio i potrošio svoju priliku

može poslužiti za tri dana blamaže, pa se sramota brzo zaboravi, ali godinu dana kulturne okupacije svemira previše bi bilo i za ovakvu Hrvatsku.

Ganutljiva je ideja ljudi iz Đakova da im Josip Juraj Strossmayer bude "okosnica programa". Osim što, uz moguću izuzetak Goethea u Weimaru 1999, ideja europske kulturne prijestolnice nigdje nije zasnivana na jednome čovjeku, tako daleko od stvarnosti i od svijesti o sebi i svojoj mjeri stoji vjera o Strossmayeru kao europskoj okosnici. Za hrvatsku kulturu đakovački je biskup jedna od najvećih figura moderne povijesti, značajan je i kulturama drugih južnoslavenskih naroda, a nije bez ikakve važnosti ni u povijesti Katoličke crkve s kraja devetnaestog stoljeća, Europi Strossmayer znači upravo onoliko koliko i bilo koji srednje rangiran vjerski velikodostojnik u posljednja dva stoljeća, evangelički, anglikanski ili katolički, te pravoslavni ili muslimanski. Nije time Strossmayer ništa manje važan, ili literarno inspirativan, niti je Đakovo manje lijep grad i uspravan grad. Ali nije i ne može biti kulturna prijestolnica Europe. Ne samo da ne može, nego i ne treba. Europu, uostalom, dragocjeno definirala i njena provincija.

Kandidatura devet hrvatskih varošica za jednu europsku metropolu nije nešto s čime bi se trebalo

rugati, pogotovu što nitko osim Pule nije svoje metropolitansvo uspostavljao na "nevjerojatnim događajima" i okupaciji svemira, ali je činjenica da su posvuda ljudi nešto krivo shvatili. Ili su pobrkali kulturu i turizam, ili su krivo povjerovali da je ovo način da se "povuku" novci iz europskih fondova, ili ne razumiju što bi u kulturnom smislu Hrvatska trebala značiti Europi, a što bi Europa značila Hrvatskoj. Postoje, naime, i oni gosti koje kad dođu ne pitate što piju i treba li im ležaljka za plažu, a postoje i novci koji se ne povlače i ne izvlače ljudima iz džepova. U Austriji takvog novca ima više nego u vojnom proračunu, u Sloveniji ga je oko dva posto, u Hrvatskoj četiri zarez sedam promila. Možda problem i jest u tome što se i ti promili povlače i izvlače, umjesto da se ulažu u kulturu.

Bilo bi bolje kada bi Hrvatska pričekala desetak godina, pa se u nekoj svojoj sretnijoj ili kulturnijoj budućnosti kandidirala za europsku prijestolnicu, ali ako već ne može tako, samo su dva grada koji, eventualno, mogu, odigrati zadanu ulogu. Prvi je Zagreb, zato što je najveći, ima minimalnu infrastrukturu i nekakav kulturni potencijal s kojim bi se, barem donekle, mogao mjeriti s Linzom, Sibiuom ili Pečuhom, gradovima koji su, između ostalih, bili eu-

ropske prijestolnice kulture. Najgore što bi se Zagrebu moglo dogoditi je da 2020. završi s debaklom kakav je doživio Maribor, europska kulturna prijestolnica 2012. Tada su Mariborčani povjerovali da se pare od Europe povlače i izvlače, pa su temeljito upropastili projekt. Ali i od toga može grde i gore.

Drugi ozbiljan grad je Rijeka, bez obzira na tradicionalan maćehinski odnos vlasti u tom gradu prema kulturi, bez obzira na to što u Rijeci nema europske živosti, nema izdavača, knjižara, galerija, kao ni većine onoga što je pretpostavka za ideju o europskoj kulturnoj prijestolnici. Ali Rijeka je jedini veći grad u Hrvatskoj - uz Pulu, kada aterira iz svemira - koja množi i dijeli europske kulturne vrijednosti. One vrijednosti na koje su prije trideset godina mislili Melina Mercouri i Jack Lang. Rijeka je, također uz prizemljenu Pulu, grad u kojemu trajno postoje i drugi, ili barem svijest o tome da je drugih nekada bilo tu, grad u kojem živi višejezičnost, postoji povijesno sjećanje, ali i zametak kulture otpora i bunta. Ako kultura nečemu, ipak, služi, onda će prije biti da služi tome da iritira, a ne da ukrašava. Rijeka je grad kojeg je moguće identificirati, grad na granici, na šavu, na spoju, u preljevanju i u živom unutrašnjem konfliktu identiteta. Svakako europski grad. Možda mu još samo kultura fali.

Između Zagreba i Rijeke teško je izabrati. Zagreb ima europske kulturne gabarite, ali više nema europske poglede. Rijeka ima poglede. ●

Samo dva grada imaju kakvu takvu priliku da se realiziraju kao nekakve prijestolnice kulture. Zagreb koji ima infrastrukturu i Rijeka koja ima europski duh

Melina Mercouri, grčka ministrica kulture iz osamdesetih, koja je osmislila ideju europskih glavnih gradova kulture